

БЕЗЗУБОВ Д. О.

доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії
вищої освіти України, провідний
науковий співробітник відділу
проблем державного управління
та адміністративного права
(Інститут держави і права імені
В.М. Корецького НАН України)
ORCID ID: 0000-0001-7183-5206

КОВАЛЬ М. В.

доктор військових наук,
генерал-полковник,
начальник
(Національний університет оборони
України)
ORCID ID: 0000-0002-2130-2548

УДК 340.15(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.55>**ЗАКОНОДАВЧА СПАДЩИНА УНР В КОНТЕКСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ**

Статтю присвячено аналізу законодавчої спадщини Української Народної Республіки (УНР) та її впливу на формування сучасної правової системи України. Автор розглядає правову систему УНР у контексті її належності до романо-германського типу правових систем, виділяючи такі спільні риси, як домінування нормативно-правових актів, поділ права на публічне і приватне, кодифікація законодавства та визнання пріоритету закону над іншими джерелами права.

У статті досліджуються ключові джерела права УНР, серед яких – нормативно-правові акти, правові звичаї та правосвідомість. Особливу увагу приділено аналізу законодавчих інституцій та процедур, зокрема діяльності Української Центральної Ради як вищого законодавчого органу УНР. Розкрито особливості законодавчого процесу, роль комісій у підготовці законопроектів та порядок ухвалення законів.

Значна увага присвячено аналізу Конституції УНР 1918 року як основного закону держави. Охарактеризовано Конституцію за загальнокваліфікаційними ознаками, розкрито її структуру та зміст, акцентовано увагу на закріпленні принципів суверенітету, поділу влади, прав і свобод громадян. Окремо розглядається модель національно-персональної автономії, передбачена Конституцією УНР.

Висвітлено вплив законодавчої спадщини УНР на сучасну правову систему України. Зазначено, що конституційні акти УНР заклали фундамент для відродження української державності та становлення національної правової системи. Конституційні принципи УНР знайшли відображення в Конституції України 1996 року та інших законодавчих актах. Досвід конституційного будівництва УНР став важливим надбанням для розробки Конституції незалежної України.

Водночас звернено увагу на дискусійні питання, пов'язані із законодавчою спадщиною УНР, зокрема проблему фрагментарності та непослідовності

законодавства, питання правонаступництва та можливості імплементації окремих правових інститутів УНР у сучасне законодавство України.

Акцентовано на важливості подальшого дослідження та популяризації законодавчої спадщини УНР. Запропоновано низку законодавчих та освітніх ініціатив, спрямованих на збереження та адаптацію правових принципів УНР до сучасних умов, зокрема інтеграцію принципів правового захисту громадян, актуалізацію конституційних положень УНР, поглиблене дослідження аграрного законодавства, використання правових прецедентів УНР у судовій практиці, створення електронної бази законодавства УНР та запровадження освітніх програм.

Ключові слова: законодавство, конституція, Українська народна Республіка, закон, держава, правові норми, Українська Центральна Рада.

Bezzubov D. O., Koval M. V. The legislative heritage of UPR in the context of the Ukrainian legal system

The article is dedicated to the analysis of the legislative legacy of the Ukrainian People's Republic (UPR) and its impact on the formation of the modern legal system of Ukraine. The author examines the UPR's legal system within the context of its belonging to the Romano-Germanic legal tradition, highlighting such common features as the dominance of normative legal acts, the division of law into public and private, codification of legislation, and the recognition of the law's priority over other sources of law.

The article explores key sources of UPR law, including normative legal acts, legal customs, and legal consciousness. Particular attention is given to the analysis of legislative institutions and procedures, specifically the activity of the Ukrainian Central Rada as the supreme legislative body of the UPR. The legislative process is examined, with focus on the role of commissions in preparing draft laws and the procedure for law adoption.

Significant attention is devoted to the analysis of the 1918 UPR Constitution as the fundamental law of the state. The Constitution is characterized by its general qualifying features, its structure and content are revealed, and emphasis is placed on the principles of sovereignty, the separation of powers, and citizens' rights and freedoms enshrined therein. The model of national-personal autonomy provided for in the UPR Constitution is also specifically discussed.

The article highlights the influence of the UPR's legislative legacy on Ukraine's modern legal system. It is noted that the constitutional acts of the UPR laid the foundation for the revival of Ukrainian statehood and the development of the national legal system. The constitutional principles of the UPR are reflected in the 1996 Constitution of Ukraine and other legislative acts. The UPR's experience in constitutional development became an important asset in drafting the Constitution of independent Ukraine.

At the same time, attention is drawn to the contentious issues associated with the UPR's legislative legacy, particularly the problem of the fragmentation and inconsistency of legislation, questions of legal succession, and the possibility of implementing certain legal institutions of the UPR into modern Ukrainian legislation.

Emphasis is placed on the importance of further research and promotion of the UPR's legislative legacy. A number of legislative and educational initiatives are proposed, aimed at preserving and adapting the legal principles of the UPR to modern conditions, including the integration of principles of legal protection for citizens, updating constitutional provisions of the UPR, conducting deeper research into agrarian legislation, utilizing UPR legal precedents in judicial practice, creating an electronic database of UPR legislation, and introducing educational programs.

Key words: legislation, constitution, Ukrainian People's Republic, law, state, legal norms, Ukrainian Central Rada.

Постановка проблеми. Українська Народна Республіка (УНР), яка існувала в період з 1917 по 1921 роки, відіграла важливу роль у становленні та розвитку української державності та права. Однак через політичні обставини та короткотривалість існування УНР значна частина її законодавчої спадщини залишилася нереалізованою або ж втраченою для наступних поколінь юристів. Після падіння УНР та встановлення радянської влади, українське правове поле було повністю реорганізовано за зразком радянської моделі, що витіснило ідеї, закладені в законодавстві УНР. Унаслідок цього правова спадковість між УНР та сучасною українською правовою системою залишалася розірваною упродовж кількох десятиліть.

На сьогоднішній день, законодавча спадщина УНР залишається недостатньо дослідженою та інтегрованою в контекст розвитку українського права, адже часто розглядається фрагментарно, без урахування її системного впливу на розвиток українського права. Багато питань залишаються відкритими: якою мірою правові ідеї УНР можна адаптувати до сучасних умов? Як вплинули на сучасну українську правову культуру демократичні ідеї та принципи, закладені в законодавстві УНР? Які норми та концепції можуть бути відроджені й використані в сучасному праві тощо.

Недостатня увага приділяється аналізу правової системи УНР, її інституцій, процедур та ключових законодавчих актів, зокрема Конституції УНР. Це призводить до неповного розуміння ролі УНР у формуванні сучасного українського конституціоналізму та інших галузей права.

Дослідження законодавчої спадщини УНР зумовлене необхідністю глибшого розуміння витоків та особливостей сучасної української правової системи. Вивчення правових здобутків УНР дозволяє простежити генезу української державності, спадкоємність інститутів українського права та їх трансформацію під впливом інших правових систем. Це, в свою чергу, сприяє усвідомленню самобутності та унікальності української правової традиції.

Крім того, законодавча спадщина УНР потребує систематизації та включення до загальної системи чинного законодавства України. Це дозволить не лише зберегти історичну пам'ять про правові здобутки УНР, але й використовувати їх для вдосконалення сучасної правової системи України. Адже досвід УНР у розбудові демократичної, правової держави може стати цінним джерелом для розвитку українського права в умовах євроінтеграції та утвердження верховенства права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання законодавчої спадщини Української Народної Республіки (УНР) та її вплив на сучасну українську правову систему привертають увагу багатьох дослідників. Зокрема, науковці аналізують конституційний процес, законодавчі процедури, інститути громадянства, динаміку правотворчості та інші аспекти правової системи УНР, які заклали важливі основи для розбудови незалежної української держави. Так, особливості конституційного процесу в УНР висвітлюються у працях Н. В. Стецюк, де зазначено, що Конституція УНР 1918 року «закладала основи для побудови класичної парламентської республіки із поділом її влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки» [23].

К.В. Петриченко розглядає закони про українське громадянство періоду УНР [19]. Вона відзначає, що згідно із Законом «Про громадянство Української Народної Республіки» від 2 березня 1918 року, громадянином УНР ставала кожна особа, хто родився на території України й зв'язаний з нею постійним перебуттем [20].

Динаміку правотворчого процесу в період Української національної революції, зокрема за доби Центральної Ради, комплексно аналізує С. В. Яремчук [32]. Він розглядає формування права на першому етапі революції та пріоритети державного будівництва.

Місце і роль Конституції УНР 1918 року в історії національного конституціоналізму досліджує І. Й. Бойко [1]. Учений зазначає, що Основний Закон УНР «здійснив реальне, а не декларативне закріплення демократичних цінностей та принципів» [1].

Таким чином законодавча спадщина УНР активно вивчається сучасними науковцями, однак у зазначених публікаціях відсутній цілісний і системний аналіз законодавчої спадщини УНР у контексті української правової системи.

Метою статті є аналіз законодавчої спадщини УНР у контексті української правової системи.

Виклад основного матеріалу. Правова система Української Народної Республіки (УНР) за своїми ознаками та характеристиками відносилася до романо-германського (континентального) типу правових систем [10]. Це підтверджується низкою спільних рис, притаманних як УНР, так і країнам романо-германської правової сім'ї. Так, правова система УНР базувалася на принципах верховенства права, поділу влади, забезпечення прав і свобод людини. Основним джерелом права виступали нормативно-правові акти, а правові звичаї та правосвідомість відігравали допоміжну роль [10].

Як зазначає О. М. Мироненко, у перші пореволюційні місяці в Україні судова система майже нічим не відрізнялась від судової системи європейських країн [17]. Це свідчить про орієнтацію УНР на європейські правові стандарти та цінності.

Серед ключових ознак правової системи УНР, які дозволяють віднести її до романо-германського типу, можна виділити такі:

1. Домінування нормативно-правових актів в системі джерел права. В УНР головними джерелами права були нормативно-правові акти, а не судові прецеденти чи правові звичаї, що є характерним для романо-германської правової традиції. Важливими актами були Конституція УНР, законодавчі акти про аграрну реформу, судову систему та адміністративне право;

2. Поділ права на публічне і приватне. В УНР існувало чітке розмежування між галузями права, які регулювали відносини держави з громадянами (конституційне, адміністративне право) та відносини між приватними особами (цивільне, сімейне право);

3. Кодифікація законодавства. Як і в інших країнах романо-германської правової сім'ї, УНР прагнула до систематизації законодавства. Це виразилося в підготовці проектів кодексів, зокрема, проекту Кримінального кодексу, який базувався на німецькому зразку, та інших кодифікованих актів. Хоча повноцінна кодифікація у сучасному розумінні не була завершена через політичну нестабільність, спроби структуризації законодавства підтверджують належність УНР до цієї правової системи [5].

4. Визнання пріоритету закону над іншими джерелами права. Нормативно-правові акти, прийняті вищими органами влади УНР, мали вищу юридичну силу порівняно з правовими звичаями чи судовою практикою.

Крім того, система джерел права УНР загалом відповідала романо-германській правовій традиції з певними особливостями, зумовленими історичним контекстом та національною специфікою. У такий спосіб правова система УНР базувалася на кількох основних джерелах права, які мали значний вплив на формування сучасного українського законодавства. До них належали нормативно-правові акти, правові звичаї та правосвідомість.

Так, нормативно-правові акти були домінуючою формою права в УНР. До них відносилися Конституція УНР, закони, універсали та інші акти вищих органів влади. Зокрема, III Універсал Української Центральної Ради проголосив утворення УНР, а IV Універсал – її повну державну незалежність [33].

Конституція УНР 1918 р. закріплювала основи державного ладу, права та свободи громадян, систему органів влади. Вона встановлювала республіканську форму правління, принцип поділу влади, демократичні засади діяльності державного апарату.

Як зазначає В. Д. Гончаренко, право приймати закони мав лише єдиний орган законодавчої влади – Українська Центральна Рада, а підзаконні акти мали право видавати органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування [5].

Наприклад, Закон про землю УНР 1918 року регулював аграрні відносини та націоналізацію земель, що було важливою частиною соціальної політики УНР. Він також відображав тенденції європейських демократичних революцій, де націоналізація землі була одним із ключових питань.

«Закон про громадянство УНР» визначав критерії набуття громадянства та права громадян УНР. Його прийняття було важливим кроком у формуванні правової ідентичності української держави [16].

Водночас УНР, як і більшість країн романо-германської правової сім'ї, орієнтувалася на писані закони. Проте у деяких випадках правові звичаї як неписані правила поведінки, що історично склалися в суспільстві та забезпечувалися державним примусом, також визнавалися джерелом права УНР, особливо у сфері місцевого самоврядування. Наприклад, у питаннях регулювання аграрних відносин, окремі правові звичаї залишалися актуальними і враховувалися при прийнятті законів про землю [6]. Особливо велику роль правові звичаї відігравали у цивільних, сімейних та земельних відносинах. Загалом вплив правових звичаїв був обмежений, проте вони відігравали допоміжну роль у правовій системі УНР.

П. П. Музиченко зауважує, що на території УНР визнавалася дія тих правових звичаїв, які не були скасовані Українською Центральною Радою і не суперечили чинному законодавству [18]. Таким чином, звичаєве право було допоміжним, субсидіарним джерелом, що застосовувалося за відсутності відповідних законодавчих норм.

У свою чергу правосвідомість, тобто система правових знань, уявлень, емоцій і почуттів, що виражають ставлення людей до чинного чи бажаного права, також справляла нормативний вплив на суспільні відносини в УНР [30]. В умовах боротьби за незалежність та політичної нестабільності громадянська правосвідомість сприяла підтримці правопорядку та легітимності урядових дій. В УНР вона була тісно пов'язана з національною ідеєю та прагненням до створення власної правової системи, відокремленої від імперських правових систем, зокрема від російського та австро-угорського права. Тобто демократичні цінності, ідеї соціальної справедливості, національної свободи, закладені в правосвідомості українського народу, знайшли своє відображення в законодавстві УНР.

Дослідники відзначають, що правосвідомість громадян та еліт УНР була важливим фактором у формуванні законодавства, зокрема у питаннях прав людини та демократичних інститутів [31].

Особливо яскраво нормативна функція правосвідомості виявилася в діяльності Української Центральної Ради, яка керувалася прагненням втілити в життя одвічні прагнення українського народу до свободи, рівності, справедливості [1]. Саме під впливом правосвідомості суспільства приймалися доленосні для України рішення, зокрема про створення УНР та проголошення її незалежності.

У контексті цього важливо зосередити увагу і на законодавчих інституціях та процедурах в УНР. Так, Українська Центральна Рада (УЦР) відігравала ключову роль у процесі становлення української державності в період 1917–1918 років. УЦР виникла як представницький орган, що мав амбіції стати законодавчою основою нової української держави. Як єдиний законодавчий орган у період до проголошення Української Народної Республіки (УНР) та в ранній період її існування, Центральна Рада приймала фундаментальні нормативні акти, серед яких найважливішими є Універсали УЦР [14]. Як уже зазначалось, I і II Універсали декларували автономію України у складі Російської Республіки, а III і IV – проголошення незалежної УНР.

Загалом законодавчі ініціативи в УЦР мали демократичний характер і передбачали участь різних політичних і громадських сил. Важливим аспектом діяльності Ради було створення комісій, які готували законопроекти до розгляду на загальних зборах. Однак слід відзначити, що через недосконалу організацію роботи та брак досвіду в парламентській діяльності, УЦР не завжди могла оперативнo реагувати на нагальні виклики часу, що впливало на ефективність прийняття законодавчих актів.

Згідно з III Універсалом УЦР, прийнятим 7 листопада 1917 року, УЦР проголошувалася вищим законодавчим органом УНР [27]. Це було закріплено у Конституції УНР від 29 квітня 1918 року, де зазначалося, що вся повнота влади в УНР належить народові України, від імені якого, на основі Конституції, цю владу здійснює УЦР [12].

Як зазначає В. М. Іванов, УЦР «зосередила у своїх руках всю повноту законодавчої влади, право видавати закони з усіх питань державного, економічного і соціального життя» [10]. Таким чином, УЦР стала вищим законодавчим органом, який визначав напрями розвитку держави і суспільства.

Законодавча процедура в УЦР була спробою адаптації класичних парламентських принципів до реалій революційного періоду. Хоча існували певні етапи розгляду і прийняття законів, загальна процедура була гнучкою і могла змінюватися в залежності від конкретних обставин.

В УЦР законодавчий процес складався з кількох етапів. Спочатку законопроекти розроблялися урядом УНР – Генеральним Секретаріатом, а пізніше Радою Народних Міністрів. Після цього вони передавалися на розгляд до УЦР [10].

Крім того, в УЦР діяли постійні комісії, які попередньо розглядали та доопрацьовували законопроекти перед винесенням їх на розгляд загальних зборів УЦР. До складу цих комісій входили представники різних політичних партій і громадських організацій, що забезпечувало плюралізм думок і демократичність законодавчого процесу. Комісії мали завдання аналізувати законопроекти, вносити зміни і подавати їх на розгляд Ради. Зокрема, в червні 1917 року була створена комісія для розгляду законопроектів, які вносилися урядом до УЦР у терміновому порядку. У липні 1917 року почала діяти постійна комісія законодавчих внесень [10].

Однією з найважливіших була Комісія з питань законодавства, яка вивчала питання державного будівництва та правової системи. Наприклад, підготовка III Універсалу, що проголосив створення УНР як автономного утворення, була результатом роботи таких комісій. Обговорення законопроектів у комісіях дозволяло більш детально опрацьовувати кожен документ і забезпечувало ширше представництво інтересів різних верств населення [32].

Закони ухвалювалися на загальних зборах УЦР шляхом голосування. Для прийняття рішень була необхідна проста більшість голосів присутніх депутатів (кворум становив 50 депутатів). Прийняті закони підписувалися Головою УЦР та секретарем і публікувалися українською, російською, польською та єврейською мовами [10].

Як зазначає А. П. Ткач, законодавча процедура в УЦР загалом відповідала тогочасним демократичним стандартам, забезпечувала відкритість і прозорість законотворчого процесу, а також реальну участь в ньому представників різних політичних сил [26, с. 41].

При цьому слід зазначити, що процедура ухвалення законів не завжди була чітко регламентованою, що часто призводило до затримок або навіть скасування окремих законопроектів. Важливо також акцентувати, що значна частина нормативних актів УЦР мала декларативний характер, спрямований на проголошення принципів, ніж на їх негайне впровадження. Це можна побачити на прикладі IV Універсалу, який проголосив незалежність України, але реальні механізми її реалізації не були достатньо опрацьовані [28].

Після падіння Центральної Ради у квітні 1918 року і короткотривалої влади Гетьмана Павла Скоропадського, на чолі українського державного будівництва стала Директорія УНР. Директорія, яка спочатку виникла як тимчасовий орган боротьби проти гетьманської влади, швидко взяла на себе функції законодавчої влади [3]. Згідно з Законом «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в УНР» від 12 листопада 1920 року, Директорія здійснювала верховне управління УНР, в тому числі ухвалювала закони [9].

На відміну від УЦР, яка представляла собою парламентську форму правління, Директорія поєднувала виконавчі і законодавчі повноваження, що створювало можливості для швидшого прийняття рішень. Одним із перших кроків Директорії було відновлення дії законів, прийнятих УЦР, зокрема Універсалів. Однак, з огляду на нестабільну політичну ситуацію і зовнішні фактори, діяльність Директорії була обмеженою і не завжди ефективною.

У надзвичайних випадках закони та постанови видавалися безпосередньо Директорією без попередньої ухвали Кабінету Народних Міністрів чи Ради Народних Міністрів. Вони посвідчувалися керуючим справами Директорії.

Офіційна публікація законів і постанов УНР здійснювалася Державною канцелярією у «Вістнику державних законів для всіх земель Української Народної Республіки» [4]. Закони набирали чинності з дня їх офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачалося самим законом.

Важливо зазначити, що через постійну зміну влади та політичну нестабільність, значна частина законів залишилася нереалізованою або втратила чинність до того, як вони були

впроваджені. Однак, збереглися численні публікації, які є джерелом для дослідження правової системи УНР і становлення українського законодавства.

Отже, законодавчі інституції та процедури в УНР забезпечували функціонування УНР як незалежної демократичної держави, в якій вся повнота законодавчої влади належала представницькому органу – УЦР, а пізніше Директорії УНР. Незважаючи на складні політичні обставини, вдалося забезпечити безперервність законодавчого процесу та легітимність прийнятих законів.

У свою чергу Конституція Української Народної Республіки, також відома як Статут про державний устрій, права і вольності УНР, була основним законом УНР, прийнятим Центральною Радою 29 квітня 1918 року, в останній день існування Центральної Ради [12]. З позицій загальнокваліфікаційних характеристик Конституція УНР була писаною (кодіфікованою) конституцією, ліберально-демократичною за змістом, відносно «жорсткою» за порядком внесення змін та демократичною за способом своєї появи (прийняття) [23]. Важливим аспектом є те, що вона відображала прагнення до демократії та незалежності, закладаючи основи для подальшого розвитку української правової традиції.

Утім, Конституція, хоча й була ухвалена, не встигла набути чинності через політичні події – переворот гетьмана Павла Скоропадського, який змінив політичний курс УНР на монархічний шлях.

Як зазначає Н. В. Стецюк, Конституція УНР несла певне ідеологічне наповнення та мала деякі особливості, зокрема особливості об'єкту правового регулювання, намагання прийняти конституцію установчими зборами, порядок внесення змін тощо [23].

Документ складався з восьми розділів, що містили 83 статті, де детально регулювалися принципи державного устрою, розподіл влади та права громадян [12].

Конституція УНР проголошувала суверенітет і незалежність Української Народної Республіки. У преамбулі та першій статті документу УНР оголошувалася суверенною державою, яка мала право на власний політичний та економічний розвиток: «Українська Народня Республіка є державою суверенною, самостійною і ні від кого незалежною» [12]. Ця частина Конституції також закріплювала принцип народного суверенітету, згідно з яким влада належала народу України, що реалізувала свої права через загальне виборче право. Проголошення суверенітету стало важливим кроком для відокремлення від Російської імперії та формування власної державної ідентичності.

Конституція УНР заклала основи для побудови класичної парламентської республіки із поділом влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки [23]. Згідно зі статтею 23, «верховним органом влади УНР являються Всенародні Збори», які здійснюють законодавчу владу. «Вища власть виконавча належить Раді Народніх Міністрів», а «вищим органом судовим єсть Генеральний Суд УНР» [12]. Також зазначено, що судова влада діяла на основі законів, прийнятих парламентом, а судді мали бути незалежними та незмінними.

Науковці зазначають, що ця структура влади стала зразком для наступних конституційних актів України [13].

Конституція УНР містила окремий розділ, присвячений правам і свободам громадян. Розділ II «Права громадян України» (статті 7–21) гарантував громадянам УНР рівність перед законом, недоторканність особи і житла, таємницю листування, свободу слова, друку, совісті, організацій, страйків тощо [12]. Конституція УНР встановлювала також право громадян України на кримінально-правовий захист, зокрема заборону затримання особи за підозрою у вчиненні злочину понад двадцять чотири години без відповідного судового рішення, заборону катування, конфіскації майна, а також заборону смертної кари, як гарантію природного права кожної людини на життя [12].

Таким чином ці положення свідчили про прагнення УНР до створення демократичного суспільства, де основними цінностями є людська гідність та свобода. Важливо відзначити, що Конституція гарантувала права не лише громадянам, але й усім жителям республіки, незалежно від національності чи віросповідання.

Конституція УНР приділяла значну увагу правам національних меншин, запроваджуючи принцип національно-персональної автономії. Розділ VII «Національні союзи» (статті 69–78) надавав кожній нації, що проживала на території УНР, право на «впорядкування

своїх культурних прав в національних межах» [12]. Громадяни УНР, що належали до певної нації, утворювали на території УНР Національний Союз, який мав право законодавства і врядування в межах компетенції, визначеної Всенародними Зборами. Рішення Національних Зборів Союзу переходили на остаточне ствердження Всенародних Зборів УНР [12].

Це положення було безпрецедентним у порівнянні з іншими державами того часу, де переважно існували територіальні автономії. Можемо стверджувати, що ця модель національної автономії вплинула на подальший розвиток прав національних меншин у європейських країнах.

Як зазначає І. Й. Бойко, Конституція УНР відіграла надзвичайно важливу роль у процесі українського державотворення, створила правові підвалини для розбудови незалежної демократичної України [1].

Таким чином можемо стверджувати, що законодавча спадщина Української Народної Республіки (УНР) мала значний вплив на формування та розвиток сучасної правової системи України. Незважаючи на короткий період існування УНР (1917–1921 рр.), її правові здобутки заклали фундамент для відродження української державності та становлення національної правової системи.

Так, Конституційні акти УНР, зокрема Універсали Центральної Ради та Конституція УНР 1918 року, закріпили основоположні принципи демократії, верховенства права, поділу влади та забезпечення прав і свобод громадян. Ці принципи знайшли своє відображення в Конституції України 1996 року та інших законодавчих актах незалежної України.

На думку І. Я. Терлюк, конституційні ідеї та принципи, закладені в Конституції УНР 1918 року, стали основою для розвитку сучасного українського конституціоналізму [25]. Зокрема, принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову, закріплений в Конституції УНР (ст. 23), є фундаментальним для сучасної конституційної системи України (ст. 6 Конституції України) [11].

Крім того, одним із важливих правових інститутів, який перейшов з УНР до сучасної правової системи, є національно-персональна автономія, що частково відображено у чинному законодавстві України, зокрема в Законі «Про національні меншини» 1992 року [21].

М. В. Кравчук зазначає, що ключовою рисою правової спадщини УНР є саме послідовність у формуванні національної правової культури та самостійної правової думки, яка притостояла імперським традиціям [14].

Законодавство УНР передбачало також функціонування таких правових інститутів, як парламентаризм, місцеве самоврядування, судова система тощо [10]. Ці інститути, хоча й зазнали трансформації, продовжують функціонувати в сучасній правовій системі України.

Водночас дотепер існує чимало суперечливих питань, пов'язаних із законодавчою спадщиною УНР. Зокрема, однією з основних проблем є її фрагментарність і непослідовність. УНР існувала в складних історичних умовах – революційні події, війна за незалежність, нестабільність політичної ситуації – усе це ускладнювало створення стабільної правової системи. Незважаючи на це, було прийнято низку важливих актів, таких як Конституція УНР 1918 року, закон про громадянство, про тимчасовий устрій судів та інші. Проте через короткочасність існування УНР, велика частина запланованих законів так і не була втілена в життя, що спричинило значні прогалини у правовій системі.

О. Л. Копиленко відзначає, що правова система УНР зазнавала значного впливу західних демократичних моделей, однак у силу обставин не змогла стати завершеною і всебічно впровадженою [6]. Інший дослідник, В. С. Кульчицький підкреслює, що недосконалість законодавства УНР ускладнила його подальше використання в сучасній правовій системі [15].

Крім того, законодавство УНР, незважаючи на внутрішні політичні труднощі, відображало тенденції до демократизації та правового захисту громадян, що було характерно для західних демократичних систем. Законодавчі акти, такі як Закон про землю в Українській Народній Республіці, мали прогресивний характер, зокрема у сфері аграрної реформи та соціальних прав. Однак ця система виявилася нежиттєздатною в умовах окупації та політичної нестабільності.

І хоча законодавчі акти УНР не мали прямого впровадження в радянській правовій системі, вони залишали значний вплив на правосвідомість українців і сприяли розвитку національної ідентичності через право.

Ще одним спірним ключовим аспектом є питання правонаступництва. Чи можна вважати сучасну Україну правонаступницею УНР? З одного боку, Конституція України 1996 року проголошує Україну незалежною, демократичною, правовою державою, що свідчить про розрив з радянським минулим та орієнтацію на демократичні цінності, закладені в законодавстві УНР. З іншого боку, формально Україна є правонаступницею УРСР, а не УНР. Ця суперечність породжує дискусії щодо ступеня впливу законодавчої спадщини УНР на сучасну правову систему.

Інше дискусійне питання стосується можливості та доцільності імплементації окремих правових інститутів та механізмів, передбачених законодавством УНР, у сучасне законодавство України. Наприклад, Конституція УНР 1918 року надавала широкі права національним меншинам, зокрема право на національно-персональну автономію [12]. Постає питання, чи можливо і доцільно запровадити подібні механізми в сучасних умовах, враховуючи складну етнополітичну ситуацію в Україні.

Дискусійним є також питання ролі законодавчої спадщини УНР у формуванні правової культури та правосвідомості українського суспільства. З одного боку, законодавство УНР ґрунтувалося на демократичних цінностях та повазі до прав людини, що є важливим надбанням для розвитку громадянського суспільства. З іншого боку, через поразку визвольних змагань та встановлення радянської влади, ці цінності не стали домінуючими у правосвідомості українців протягом тривалого часу.

Досвід УНР у формуванні конституційної моделі влади відіграв ключову роль у процесі підготовки та прийняття Конституції України 1996 року. Конституційний процес в УНР ґрунтувався на принципах демократії, верховенства права та розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову. Ці ж принципи стали основою сучасного конституціоналізму в Україні. Конституційні акти УНР, зокрема Конституція 1918 року, вплинули на розвиток української політичної думки і правової культури в напрямі правової держави та народовладдя. Історичний досвід УНР також знайшов відображення в Конституційних процесах у період державної незалежності України, зокрема під час обговорень щодо розподілу владних повноважень між парламентом і президентом. Важливим елементом цього процесу стало відновлення ідеї українського народовладдя, яка вперше була чітко сформульована в актах УНР.

Таким чином конституційний процес в УНР, незважаючи на складні історичні умови, заклав основи для розвитку українського конституціоналізму. Як зазначає В. О. Румянцев, конституційні проекти доби УНР дають змогу оцінити рівень та вплив політико-правових ідей на формування державної політики того періоду [22, с. 13].

Зокрема, проект Конституції УНР професора О. Ейхельмана передбачав утворення парламентської федеративної держави з широкими правами місцевого самоврядування [7]. Ці ідеї знайшли своє відображення в сучасній конституційній моделі України як унітарної держави з розвинутим місцевим самоврядуванням (розділ XI Конституції України).

Досвід конституційного будівництва УНР став важливим надбанням для розробки Конституції незалежної України. Як зазначає дослідниця Н. Єфремова, Конституція УНР 1918 року стала продовженням української конституційної традиції та вплинула на конституційний процес в Україні після здобуття незалежності [8].

Законодавчі здобутки УНР суттєво вплинули й на розвиток різних галузей права в сучасній Україні. Це стосується як конституційного, так і адміністративного, цивільного та кримінального права. Наприклад, Закон про національно-персональну автономію УНР став попередником сучасних норм щодо захисту прав національних меншин, закріплених у законодавстві України. Крім того, цивільно-правові акти УНР, такі як Тимчасовий земельний закон, стали основою для сучасної земельної реформи в Україні.

В. Верстюк підкреслював, що земельне законодавство УНР, зокрема закони «Про соціалізацію землі» та «Про землю в УНР», заклали основи для реформування земельних

відносин та розвитку земельного права в Україні. Ці закони передбачали скасування приватної власності на землю, передачу землі у користування селянам та створення земельних комітетів для регулювання земельних відносин [2].

Окремо слід відзначити значення правової політики УНР у сфері захисту прав громадян та соціальної політики, що були спрямовані на розвиток інститутів соціальної допомоги та гарантій, таких як трудові права та права на освіту [12].

І. Терлюк стверджує, що трудове законодавство УНР, зокрема закони «Про восьмигодинний робочий день», «Про охорону праці», «Про безробіття», стали важливим етапом у формуванні сучасного трудового права України [24]. Ці закони закріпили основні трудові права працівників, такі як право на відпочинок, охорону праці, соціальне забезпечення тощо.

Законодавча політика УНР у сфері соціального забезпечення створила основу для сучасної української правової системи в частині соціальних гарантій та захисту прав людини [29]. І хоча більшість законодавчих актів УНР не були реалізовані повною мірою через складні історичні обставини, вони стали важливим надбанням для розвитку відповідних галузей права в незалежній Україні.

Таким чином, законодавча спадщина УНР мала значний вплив на формування та розвиток правової системи сучасної України. Конституційні принципи та інститути, закладені в законодавстві УНР, стали фундаментом для розбудови демократичної, правової держави. Досвід конституційного будівництва УНР став важливим надбанням для розробки Конституції незалежної України. Законодавчі здобутки УНР в різних галузях права заклали основи для розвитку відповідних галузей в сучасній правовій системі України.

У контексті цього слід сформулювати законодавчі та освітні ініціативи, що допоможуть зберегти та адаптувати правові принципи УНР до сучасних умов, які, на нашу думку, включають:

- інтеграцію принципів правового захисту громадян. Детальний аналіз законодавчих актів УНР з точки зору їх відповідності сучасним стандартам прав людини дозволить адаптувати ідеї УНР до сучасного законодавства України, зокрема у сфері конституційного контролю та соціальних прав. Адже одним із важливих аспектів законодавства УНР є захист прав людини та громадянських свобод;

- актуалізацію конституційних положень УНР. Багато положень Конституції УНР 1918 року можуть бути актуальними і сьогодні, зокрема принципи демократії, поділу влади, незалежності судової системи. Доречно провести глибший порівняльний аналіз між положеннями Конституції УНР та сучасною Конституцією України з метою визначення можливостей для інтеграції деяких норм чи ідей;

- поглиблене дослідження аграрного законодавства. Адже УНР була однією з перших країн, що намагалася вирішити аграрне питання за допомогою законодавчих актів, таких як Закон про землю 1918 року. Враховуючи актуальність земельної реформи для сучасної України, доцільним є вивчення аграрних реформ УНР і їх адаптація до сучасних потреб;

- використання правових прецедентів УНР у судовій практиці. Історичні правові акти можуть бути використані у вигляді джерела права або правових прецедентів у сучасній судовій практиці. Це дозволить відновити правову спадковість і більш чітко зобразити історичний континуум українського права;

- створення електронної бази законодавства УНР. Важливим кроком для збереження законодавчої спадщини УНР буде створення електронної бази усіх правових актів цього періоду. Така база сприятиме доступу до матеріалів і дозволить дослідникам, юристам та історикам використовувати ці документи для аналізу й порівняння із сучасними нормами;

- освітні програми та публічне обговорення спадщини УНР. Для покращення розуміння законодавчої спадщини УНР серед громадськості та юристів доцільно розробити спеціалізовані освітні програми, що включатимуть вивчення правових актів цього періоду. Це сприятиме відродженню правової традиції та її застосуванню у сучасному законодавстві.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Законодавча спадщина Української Народної Республіки мала значний вплив на формування та розвиток сучасної правової

системи України. Конституційні принципи та інститути, закладені в законодавстві УНР, стали фундаментом для розбудови демократичної, правової держави. Досвід конституційного будівництва УНР є важливим надбанням для розвитку українського конституціоналізму.

Водночас існує низка дискусійних питань, пов'язаних із законодавчою спадщиною УНР, які потребують подальшого дослідження. Зокрема, актуальними є проблеми фрагментарності законодавства УНР, правонаступництва та можливості імплементації окремих правових інститутів УНР у сучасне законодавство України.

Для збереження та популяризації законодавчої спадщини УНР необхідна реалізація комплексу законодавчих та освітніх ініціатив, спрямованих на інтеграцію правових принципів УНР у сучасну правову систему, актуалізацію конституційних положень, створення електронної бази законодавства УНР та запровадження відповідних освітніх програм. Це сприятиме відродженню національної правової традиції та її адаптації до сучасних умов державотворення в Україні.

Перспективними напрямками подальших досліджень є поглиблений аналіз окремих галузей законодавства УНР, таких як аграрне, трудове, соціальне право, та їх впливу на відповідні галузі сучасного права України. Важливим є також вивчення ролі законодавчої спадщини УНР у формуванні правової культури та правосвідомості українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бойко І. Місце і роль Конституції УНР 1918 року в історії національного конституціоналізму. Український часопис конституційного права. 2017. № 3. С. 67–76.
2. Верстюк В. Земельне питання у стінах Центральної Ради. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : зб. наук. пр. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006–2007. Вип. 15. С. 645–663.
3. Верстюк В. Ф. Склад і структура Української Центральної Ради. Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. 2009. Вип. 4. С. 5–30.
4. Вістник Державних Законів для всіх земель Української Народньої Республіки. 1919. 20 лютого. Вип. 9.
5. Гончаренко В. Утворення Української Республіки як важливий етап на шляху до утворення Незалежності України. *Право України*. 2017. № 11. С. 32–39.
6. Держава і право України. 1917–1920 : навч. посіб. / О. Л. Копиленко, М. Л. Копиленко. Київ : Либідь, 1997. 205 с.
7. Ейхельман О. Проект конституції основних державних законів Української Народньої Республіки. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/24939/file.pdf>
8. Єфремова Н. В. Розвиток конституційного законодавства в Україні (1917–1920) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2002. 20 с.
9. Закон про тимчасове Верховне Управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-20#Text>
10. Іванов В. М. Історія держави і права України : підручник. Київ : МАУПІ, 2007. 552 с.
11. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
12. Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18> (дата звернення: 22.09.2024).
13. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. 3-тє вид., змін. й доп. Тернопіль : Екон. думка, 2016. 574 с.
14. Кравчук М. В. Українська Центральна Рада – фундамент українського державотворення ХХ ст. : історико-правовий досвід. Українська Центральна Рада – світоч національного державотворення : історико-правові уроки та сучасні реалії : матеріали круглого столу, м. Тернопіль, 10-11 берез. 2017 р. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2017. С. 210–220.
15. Кульчицький В. С., Тищик Б. Й. Історія держави і права України : підручник. Київ : Ін Юре, 2008. 622 с.

16. Лазарев В. В. Основні етапи становлення і розвитку інституту громадянства. *Право і Безпека*. 2009. № 1. С. 113–118.
17. Мироненко О. М. Світоч української державності. Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради. Київ, 1995. 328 с.
18. Музиченко П. П. Історія держави і права України : навч. посібник. Київ : Знання, 2007. 471 с.
19. Петриченко К. В. Закони про українське громадянство періоду Української революції (за матеріалами періодики 1918–1921 рр.). URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/832>
20. Петриченко К. В. Українські закордонні паспорти громадян УНР (за документами архівних і музейних фондів України). *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія : Історичні науки. 2018. Вип. 27. С. 213–219. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoai_2018_27_34
21. Про національні меншини : Закон України від 25.06.1992 р. № 2494-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>
22. Рум'янцев В. О., Лученко Д. В. Конституція УНР 1918 року – важливий крок у розвитку конституційного законодавства України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Харків : Право, 2006. Вип. 11. С. 165–174.
23. Стецюк Н. Конституція Української Народної Республіки 1918 року: теоретико-правова характеристика. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: *Юридичні науки*. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. № 960, вип. 20. С. 155–161.
24. Терлюк І. Трудові відносини у контексті правової політики українських національних державних формацій (1917–1921 рр.): законодавчий аспект. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : *Юридичні науки*. 2016. № 855. С. 316–322. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_855_50
25. Терлюк І. Я. Український конституціоналізм як державно-правова практика: доба Першої "УНР". *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : *Юридичні науки*. 2015. № 825. С. 289–294. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_825_49
26. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України. Київ : Вид-во Київск. ун-ту, 1968. 170 с.
27. Третій Універсал Української Центральної Ради. Енциклопедія історії України : веб-сайт. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Tretij_universal
28. Універсал Української Центральної Ради (IV) : Універсал від 09.01.1918 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001300-18#Text>
29. УНР соціалістична. Якою була політика першої Української держави. Революційна дія : веб-сайт. URL: <https://rev.org.ua/unr-socialistichna-yakoju-bula-politika-persho%D1%97-ukra%D1%97nsko%D1%97-derzhavi/>
30. Шевченко А. Є., Кудін С. В. Джерела права у період існування Української Народної Республіки. *Право України*. 2017. № 11. С. 101–106.
31. Шемшученко Ю. С. Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України та інші академічні наукові установи юридичного профілю. Академічна юридична наука / уклад. І. Б. Усенко, Т. І. Бондарук ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Ін Юре, 1998.
32. Яремчук С. В. Динаміку правотворчого процесу в період Української національної революції: Доба Центральної Ради. *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 2. С. 10–16. URL: <https://sfs-journal.com.ua/uk/article/download/dinamika-pravotvorchogo-protsesu-v-period-ukrayinskoyi-natsionalnoyi-revolutsiyi-doba-tsentralnoyi-radi>
33. Ярош Д. В. Універсали Української Центральної Ради – Конституційні акти Української державності 1917–1918 рр.: їх зміни та історичне значення. *Університетські наукові записки*. 2006. № 3–4 (19–20). С. 36–43.

